

**BIOLOGIYA DARSLARIDA EKOLOGIK EKSKURSIYALARNI
TASHKIL QILISH***Umida Hakimova Hamidullayevna**Chilonzor tumani 178 IDUM*

Annotatsiya: Mazkur maqolada biologiya darslarida ekologik ekskursiyalarni tashkil qilish metodikasini rivojlantirish, ekskursiyalarni rejalashtirishda o'qituvchi mahalliy tabiiy ob'ektlar va sharoitlar, biologiya jarayoniga ekskursiyalarni kiritishi to'g'risida to'liq fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: biologiya, ekologik ekskursiyalar, darsdan tashqari ishlar, sinfdan tashqari mashg'ulotlar.

Kirish: Ma'lumki, biologiya darslarida ekskursiya ta'limiy ahamiyatga ega bo'lishidan tashqari, yuqori ta'lim salohiyatiga ega. Ularda go'zallik hissi, mas'uliyatli munosabat va tabiatga, o'z vataniga bo'lgan muhabbat rivojlanadi. Biologiya darslarida ekskursiya ta'limni hayot bilan bog'lashda asosiy rol o'ynaydi. Ekskursiyalar individual biologiya kurslarining ta'lim mazmunini nazarga tutgan tarzda botanika, zoologik, umumiy biologik, ekologik va murakkab bo'lishi mumkin.

Ekskursiyalarni rejalashtirishda o'qituvchi mahalliy tabiiy ob'ektlar va sharoitlarni nazarga tutadi. Ekskursiyalar maktabning o'quv va tajriba maydonchasi atrofida, qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishiga, ilmiy-tadqiqot institutiga, botanika bog'iga, istirohat bog'iga va boshqalarga tashkillashtirilishi mumkin.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya: O'quv kurslari mavzularidagi joylashuv bo'yicha ekskursiyalar quyidagilarga bo'linadi. Talabalarni qiziqtirgan savollar, kuzatuvlar va to'plangan materiallar bilan qiziqtirishga qaratilgan, odatda kuzda o'tkaziladigan dars yoki mavzu bo'yicha kirish. Ekskursiyaning muvaffaqiyati o'qituvchi va o'quvchilarning tayyorgarligiga bog'liq. O'qituvchiga noma'lum bo'lgan joyda ekskursiya o'tkazilmaydi. O'qituvchi oldindan rejalashtirilgan joyda ekskursiya o'tishi kerak. Biologiyani o'qitishda biologik ekskursiyalarni tashkil qilish biologiya o'qitish shakllari tizimida muhin o'rin tutadi.

Biologiya darslariga ekskursiyalarni kiritish asosiy o'quv, takomillashtirish va tarbiyalash vazifalarini hal qiladi: tashqi aloqalar to'g'risida to'g'ri fikrlarni takomillashtirish ichki tuzilish umuman organizm va organlar, fiziologik jarayonlar haqidagi fikrlarni rivojlantirish, taqqoslash, umumiylikni topish qobiliyatini shakllantirish, material bo'yicha jamoaviy ish qobiliyatlarini rivojlantirish, bilimga qiziqishni takomillashtirish, talabalarning kasbiy yo'nalishlarini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Natijalar: Maktabda o'rganiladigan barcha fanlar uchun o'quv ishlarining asosiy shakli darsdir. Darslarda davlat dasturi va ma'lum darajada darslik belgilagan o'quv

materiali o'qitiladi. Darslarga qatnashish o'quvchilar uchun majburiydir. Biologiya o'qitishning muhim shakli-darslarga qo'shimcha tarzda maktab amaliyotida o'qituvchining o'quvchilar bilan olib boradigan o'quv ishlarining boshqa shakllari tarixan vujudga kelgan.

Dastlab majburiy bo'lmagan sinfdan tashqari va maktabdan tashqari mashg'ulotlar, ekskursiyalar o'qitish sistemasiga qo'yilgan. Biologiya darslarda o'qituvchi barcha o'qitish matodlarini: og'zaki, ko'rgazmali, amaliy metodlarni qo'llaydi. U o'simlik va hayvonlarni namoyish etadi va amaliy ishlar bajarish yo'li bilan o'quvchilarni ayrim organizmlarning tashqi, shuningdek ichki tuzilishi bilan tanishtiradi. Biroq darsda tirik organizmlarning shakllanishi, biotsenozlarda turli xil organizmlarning birgalikda ishlashini ko'rsatib bo'lmaydi. Shuning uchun ham biologiya o'qitish metodikasida darslarni to'ldiruvchi maxsus shakllar qo'llaniladi.

Muhokama: Biologiya darslarida ekskursiyalar o'quvchilarni tabiatda tabiiy guruhlar, fermer xo'jaliklar yoki muzeylarda, o'simlik va hayvonlar bilan tanishtiradi. Ekskursiyalar dars bilan uzviy bog'liqdir. Ekskursiyada o'rganilgan obektlar kurs mobaynida ko'p marta esga olinadi, to'plangan narsalar namoyish etiladi. Ekskursiyalarda o'quvchilar oldingi bilimlarini mustaxkamlab, tabiat haqidagi uquvlarini rivojlantirib topshiriqlar asosida kuzatishlar o'tkazadilar va material yig'adilar.

Binobarin, umumiy o'rta ta'lim maktablarida biologiyani o'qitishning muhim shakli dars sanaladi. Darsda o'quv fani to'g'risidan muhim o'quv material o'rganiladi, lekin dars o'qitishning boshqa shakllari bo'lgan darsdan tashqari ishlar, sinfdan tashqari mashg'ulotlar va ekskursiyalar bilan uzviy bog'liq. Darsdan tashqari ishlar masalan, tabiatda, uyda va tirik tabiat burchagida olib borilgan kuzatishlar va o'tkazilgan tajribalar natijalari, ekskursiyada tayyorlangan gerbariyalar va kolleksiyalardan darsda foydalaniladi.

Xulosa: Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash joizki, ekologik ekskursiyalar o'quvchilarning biologiya o'quv fanlaridan o'zlashtirgan bilim va malakalarini mustahkamlashga, kengaytirishga, takomillashtirishga, kasbga ongli ravishda yo'llashga xizmat qiladi. Demak, biologiyani o'qitishda dars, darsdan tashqari ishlar, sinfdan tashqari mashg'ulotlar va ekskursiyalardan o'z o'rnida rejali va samarali tashkil etilishi, ya'ni o'qitishga tizimli yondoshuvni amalga oshirilishi darkor.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. A.T.G'ofurov, M.Maxkamov "Botanikadan ekskursiyalar o'tkazish metodikasi", "O'qituvchi" 2001.
2. A.Qodirov, Q.Xaydarov "Biologiya o'qitish metodikasidan laboratoriya mashg'ulotlari", "O'qituvchi" 2004.
3. Q. Niyozov. Biologiya fanini o'qitishda darsdan tashqari ishlar, sinfdan tashqari mashg'ulotlar, ekskursiyalar tashkil qilish va o'tkazish yo'llari. Namangan. 2018.
4. J.Tolipova, A.T.G'ofurov "Biologiya o'qitish metodikasi" metodik qo'llanma. Akadem litsey va kasb hunar kollejlari uchun 2004.